3.2.2.1. Geneza i okoliczności powstania książki *Dieu contre Dieu*

Inicjatorem pomysłu opracowania książki mającej na celu uświadomienie zachodnim katolikom rzeczywistej natury i ideologicznych celów ruchu PAX był prawdopodobnie ojciec Józef Maria Bocheński. Już zimą 1955 r., w trakcie gromadzenia materiałów do przygotowywanego w Watykanie potępienia dzieł Bolesława Piaseckiego, wskazywał on na konieczność opublikowania solidnej, francuskojęzycznej monografii, która w sposób przekonujący ukazałaby istotę zagrożenia płynącego ze strony tzw. katolicyzmu postępowego. 1 kwietnia 1955 r. pisał w liście do abp. Gawliny: „ADOK. Wydaje mi się, że w tej chwili napisanie dobrej francuskiej rozprawy o katolikach postępowych jest zadaniem najbardziej palącym. Uprosiłem ks. Banaszaka o namówienie na to ks. kan[onik]a L'Eveque'a [sic!] (*primo loco*), a jeśli nie zechce, to p. Winowskiej (*secundo loco*). Antycypując pozwolenie Ekscelencji, oświadczyłem gotowość pokrycia kosztów pobytu autora (autorki) przez 2 tygodnie we Fryburgu, aby mu (jej) umożliwić korzystanie z naszych zbiorów (pokryję z bieżącego budżetu)"[703]. Prace nad książką Winowska rozpoczęła w sierpniu 1955 r., zgromadziwszy wcześniej informacje dotyczące działalności PAX-u i jego kontaktów z zachodnimi środowiskami katolickimi[704]. Motywacja autorki miała charakter osobisty – jak sama wspominała, silnie przeżyła przedwojenny antysemicki artykuł Piaseckiego, w którym została wymieniona z nazwiska, co w czasie II wojny światowej naraziło ją na poważne niebezpieczeństwo[705]. Winowska, związana przed wojną z kręgami francuskiego katolicyzmu intelektualnego i zaprzyjaźniona z Jacques'em Maritainem oraz jego rodziną, miała liczne kontakty w środowisku progresistów francuskich. To właśnie te relacje umożliwiły jej wgląd w mechanizmy współpracy między katolikami postępowymi we Francji a środowiskiem PAX-u[706].

Latem 1955 r. autorka zwróciła się o pomoc do Jana Nowaka-Jeziorańskiego, dyrektora Rozgłośni Polskiej Radia Wolna Europa. Uznał projekt za interesujący, przesyłając jej cykl audycji Józefa Światły dotyczących katolików reżimowych oraz kopię listu Episkopatu Polski do Bieruta z 8 maja 1953 r. Sugerował jednak, aby Winowska przyjechała do Monachium, gdzie mogłaby zapoznać się z szerszym materiałem źródłowym[707]. Autorka odmówiła, żądając przesyłania dokumentów

[703] *Bocheński do Gawliny, Fryburg, 1 IV 1955 r.* [w:] M. Kłakus, *Korespondencja Józefa Gawliny i Józefa Marii Bocheńskiego…*, s. 299.

[704] ZPKP, ADOK – Piasecki, Winowska, Winowska do Bocheńskiego, N.D. du Laus, 10 VIII 1956 r., b.p.

[705] *Ibidem*, Winowska do Bocheńskiego, Paryż, 13 XII 1956 r., b.p.; AIPN, 01168/257/Jacket, Notatka dot. Marii Winowskiej, Warszawa, 6 X 1964 r., k. 54.

[706] Był to jeden z powodów konfliktu, do którego doszło w 1934 r. z m. Elżbietą Czacką i ks. Władysławem Korniłowiczem zob. AMSZ, Z-8 W-61 T-841, Sprawy watykańskie, Rzym, grudzień 1957 r., k. 29; AIPN, 01168/257/Jacket, Notatka dot. Marii Winowskiej, Warszawa, 6 X 1964 r., k. 54–58.

[707] *Nowak do Winowskiej, Monachium, 30 VIII 1955 r.* [w:] *Korespondencja 1955–1989. Jan Nowak-Jeziorański, Maria Winowska*, oprac. A. Nowak, Wrocław 2016, s. 31; *Nowak do Winowskiej, Monachium, 2 IX 1955 r.* [w] *ibidem*, s. 32.; *Winowska do Nowaka, Paryż, 11 IX 1955 r.* [w:] *ibidem*, s. 33.

korespondencyjnie[708], co spotkało się z odmową ze strony Nowaka[709]. Odpowiedź Jana Nowaka-Jeziorańskiego spotkała się z niezrozumieniem ze strony Marii Winowskiej, która posądziła dyrektora Rozgłośni Polskiej Radia Wolna Europa o brak szczerości i niechęć do współpracy. W celu zatarcia śladów rzeczywistego postępu prac nad książką autorka w korespondencji z Monachium z września i października 1955 r. informowała, iż rzekomo zrezygnowała z realizacji projektu, a jego opracowania miał się podjąć „rodowity Francuz", korzystający z materiałów francuskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Jednocześnie, odsyłając otrzymane wcześniej dokumenty, prosiła o zachowanie dyskrecji i zapewniała, że książka znajduje się już w druku[710]. Niezrażona tym Winowska kontynuowała prace, korzystając ze zbiorów ADOK-u oraz pomocy o. Bocheńskiego[711]. Dostęp do bogatej dokumentacji dotyczącej katolików postępowych w Polsce pozwolił jej przygotować syntetyczne opracowanie ukazujące mechanizmy współpracy PAX-u z władzami komunistycznymi, której celem było osłabienie struktur kościelnych i uniezależnienie Kościoła w Polsce od Stolicy Apostolskiej[712]. Pierwszą wersję książki, zatytułowaną pierwotnie *Dieu invite à tuer Dieu*[713], autorka ukończyła 15 grudnia 1955 r.[714] Obawiając się represji ze strony środowisk komunistycznych i progresistycznych, zdecydowała się opublikować ją pod pseudonimem „Claude Naurois"[715]. Pierwotnie książka miała ukazać się na przełomie 1955 i 1956 r. w paryskim wydawnictwie Fayard, jednak po konsultacji z Danielem-Ropsem redaktorzy wstrzymali druk 15 stycznia 1956 r., obawiając się bojkotów i ataków ze strony środowisk postępowych[716]. Wówczas Winowska zwróciła się o pomoc do rektora Polskiego Seminarium w Paryżu ks. Antoniego Banaszaka, który z kolei poinformował o sprawie abp. Gawlinę[717]. Ten znał Winowską jeszcze z czasów wojny (w 1944 r. zwróciła się do niego o pomoc w uzyskaniu wizy do Anglii i pracy w Biurze Prasowym Biskupa Polowego[718]). Z kolei w 1950 r. to abp Józef Gawlina zwrócił się do

[708] Pracowała wówczas nad książką *Le vrai visage du Padre Pio, o.f.m.c., prêtre et apôtre* (Paris 1955).

[709] *Winowska do Nowaka, Paryż, 11 IX 1955 r.* [w:] *Korespondencja 1955–1989, Jan Nowak-Jeziorański…*, s. 34; *Nowak do Winowskiej, Monachium, 13 IX 1955 r.* [w:] *ibidem*, s. 34.

[710] *Winowska do Nowaka, Paryż, 15 IX 1955 r.* [w:] ibidem, s. 35; *Winowska do Nowaka, Paryż, 27 X 1955 r.* [w:] *ibidem*, s. 35–36.

[711] ZPKP, ADOK – Dialog z komunizującym katolikiem, Winowska do Bocheńskiego, Paryż, 2 VII 1955 r., b.p.

[712] TCh, AAJG 57, Bocheński do Gawliny, Fryburg, 2 IX 1955 r., b.p.

[713] (fr.) Bóg wzywa do zabicia Boga.

[714] ZPKP, ADOK – Piasecki, Winowska, Winowska do Bocheńskiego, N.D. du Laus, 10 VIII 1956 r., b.p.; *ibidem*, Winowska do Bocheńskiego, Couvrot, 11 IX 1956 r., b.p.

[715] *Ibidem*, Winowska do Bocheńskiego, N.D. du Laus, 10 VIII 1956 r., b.p.

[716] *Ibidem*, Winowska do Bocheńskiego, Paryż, 14 IX 1956 r., b.p.

[717] Winowska nawiązała w latach 1947–1948 bliski kontakt z Polskim Seminarium Duchownym w Paryżu, zob. *Korespondencja 1955–1989…*, s. 11.

[718] ADK, Spuścizna J.M. Bocheńskiego, 263, Winowska do Gawliny, Abadía de Montserrat, 3 III 1944 r., b.p.

Marii Winowskiej z prośbą o opracowanie w języku francuskim biografii św. Królowej Jadwigi[719]. 8 marca 1956 r. o trudnościach z wydaniem książki pisał do o. Józefa Bocheńskiego: „Gotowa już książka przeciwko progresistom (B.[olesław] P.[iasecki]) nie znajduje niestety wydawcy. Pewien biskup chciał napisać słowo wstępne, lecz gdy ją przeczytał, odskoczył, gdyż tekst dokumentnie wykazuje dezorientację i »koegzystencję« pewnych bardzo szanownych katolików francuskich. I ci ludzie chcą walczyć z zepsuciem! Oportunizm, zarozumiałość i bojaźń. Książka zostanie zbojkotowana, a Dobraczyński znajduje posłuch"[720].

27 marca 1956 r. Gawlina zwrócił się z listem do znanego z przychylności wobec Polaków bp. Jeana Ruppa, delegata Episkopatu Francji ds. emigracji i biskupa pomocniczego diecezji paryskiej. W piśmie tym podkreślał konieczność wydania książki Marii Winowskiej, która – jego zdaniem – w sposób rzetelny, a zarazem przystępny mogłaby zdemaskować działalność Stowarzyszenia PAX oraz uświadomić francuskim środowiskom katolickim rzeczywiste motywacje jego przedstawicieli podczas wizyt we Francji. Jednocześnie abp Gawlina ostrzegał, że publikacja może spotkać się z krytyką ze strony komunistów oraz środowisk oportunistycznych. Z obawy, by treść listu nie trafiła przypadkowo w niepowołane ręce w kurii paryskiej, sporządził go w języku polskim, wiedząc, że bp Rupp zna ten język[721]. O napotykanych trudnościach ze strony wydawców abp Józef Gawlina poinformował Sekretariat Stanu. W jego ocenie publikacja książki mogłaby wywołać znaczące poruszenie, gdyż pośrednio kompromitowałaby część francuskich katolików, którzy – z naiwności bądź koniunkturalizmu – zaangażowali się w środowiska określane jako postępowe. Gawlina nadawał planowanemu wydawnictwu wymiar strategiczny. W jego ocenie książka miała stanowić narzędzie przeciwdziałania narastającej dezorientacji opinii katolickiej na Zachodzie[722].

Dysponując poparciem abp. Gawliny, Maria Winowska wraz z ks. Antonim Banaszakiem udała się do bp. Jeana Ruppa, biskupa pomocniczego diecezji paryskiej, prosząc go o napisanie wstępu do przygotowywanej książki[723]. Uzyskanie takiego poparcia ze strony przedstawiciela francuskiej hierarchii kościelnej miało znaczenie nie tylko prestiżowe, lecz również praktyczne – mogło ułatwić publikację dzieła w renomowanym wydawnictwie katolickim. Propozycja została początkowo przyjęta przez bp. Ruppa z entuzjazmem; jednak po zapoznaniu się z treścią pracy duchowny wycofał się z zamiaru jej firmowania, obawiając się negatywnej reakcji zarówno świeckich środowisk katolickich, jak i części episkopatu francuskiego,

[719] AAKat, Spuścizna abp. Szczepana Wesołego, Dziennik abp. Józefa Gawliny, Notatka z 10 V 1950 r., z. 19, k. 102.

[720] TCh, AAJG 57, Gawlina do Bocheńskiego, Roma, 28 III 1956 r., b.p.

[721] AKHSS, CODE-III-874, Gawlina do Ruppa, Rzym, 27 III 1956 r., k. 21.

[722] ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, parte II, Polonia, Pos. 370, Gawlina, Dieu invite à tuer Dieu, b.d., k. 32–34; *ibidem*, Poggi, Dieu invite à tuer Dieu, Vaticano 28 III 1956, k. 31rv.

[723] ZPKP, ADOK – Piasecki, Winowska, Winowska do Bocheńskiego, N.D. du Laus, 10 VIII 1956 r., b.p.

w tym swojego przełożonego, kard. Maurice'a Feltina. Biskup zapewnił jednocześnie o gotowości pomocy w znalezieniu wydawcy, pod warunkiem jednak usunięcia z tekstu nazwisk francuskich katolików utrzymujących kontakty ze Stowarzyszeniem PAX[724]. Po odmowie napisania wstępu Winowska zwróciła się do bp. Ruppa z prośbą o pomoc w znalezieniu wydawcy gotowego opublikować jej książkę. Prosiła, by wykorzystał swoje kontakty i ułatwił druk w jednym z belgijskich wydawnictw katolickich – zwłaszcza w znanym Castermanie lub w innej renomowanej oficynie mającej sieć dystrybucji we Francji[725]. Wobec braku odpowiedzi, 4 czerwca 1956 r. abp Józef Gawlina ponowił swoje zapytanie do bp. Ruppa, zapewniając, że jeśli przyczyną zwłoki w publikacji książki byłyby obawy o jej sprzedaż, jest gotów osobiście zakupić tysiąc egzemplarzy[726]. W odpowiedzi Rupp tłumaczył się poważnymi trudnościami w znalezieniu wydawcy. Jednocześnie w rozmowie z ks. Banaszakiem (13 czerwca 1956 r.) zapowiedział, że po odmowie dotychczasowych oficyn podejmie starania o publikację w renomowanym wydawnictwie Plon[727]. Tam również uznano jednak publikację za zbyt ryzykowną. Winowskiej przekazano, iż według „osoby dobrze poinformowanej w sprawach Kościoła francuskiego" książka jest „znakomita, pełna sensacyjnych, lecz rzetelnych informacji", jednak „zbyt kompromitująca" dla francuskich progresistów, wobec czego wydawnictwa obawiają się jej druku. Sugerowano jej, że jeśli autorka – osoba świecka – opracowała te materiały „pod kontrolą i w służbie Kościoła", to właściwym krokiem byłoby potwierdzenie tego oficjalnie, np. przez opatrzenie książki wstępem autorstwa przedstawiciela hierarchii[728]. Ostatecznie jednak rękopis trafił najpierw do redakcji tygodnika „France Catholique", która wyraziła gotowość wsparcia projektu. Winowska odrzuciła jednak propozycję współpracy ze środowiskiem francuskich integrystów, obawiając się instrumentalizacji swojej pracy w kontekście napięć i podziałów wewnątrz Kościoła we Francji. W tym czasie zmiany społeczno-polityczne zachodzące w Polsce czyniły część jej ustaleń wymagającymi aktualizacji. Latem 1956 r. autorka coraz bardziej wątpiła w możliwość publikacji swojego dzieła[729].

8 sierpnia 1956 r. ks. Banaszak poinformował abp. Józefa Gawlinę o dotychczasowych niepowodzeniach w poszukiwaniu wydawcy, przekazując jednocześnie propozycję rozwiązania problemu wysuniętą przez ks. Andrzeja Marię

[724] *Ibidem*.
[725] TCh, AAJG 38, Bocheński, W sprawie książki Claude Naurois, b.m.d., b.p.
[726] AKHSS, CODE-III-874, Gawlina do Ruppa, Roma, 4 VI 1956 r., k. 23.
[727] APSP, Ks. biskup Gawlina, Banaszak do Gawliny, Paryż, 14 VI 1956 r., b.p.; AKHSS, CODE-III-874, Rupp do Gawliny, Paris, 15 VI 1956 r., k. 24.
[728] APSP, Banaszak korespondencja (1953–1956), Winowska do Banaszaka, N.D. du Laus, 4 VIII 1956 r., b.p.; ZPKP, ADOK – Piasecki, Winowska, Winowska do Bocheńskiego, N.D. du Laus, 10 VIII 1956 r., b.p.
[729] ZPKP, ADOK – Piasecki, Winowska, Winowska do Bocheńskiego, N.D. du Laus, 10 VIII 1956 r., b.p.

Deskura[730]. Przebywający na początku sierpnia 1956 r. w Rzymie duchowny, dawny podopieczny o. Józefa Marii Bocheńskiego OP z czasów studiów we Fryburgu, a wówczas już pracownik Kurii Rzymskiej, zaproponował dwa możliwe kierunki działań. Po pierwsze – zwrócenie się do Commission de l'Église du Silence de la Conférence des Organisations Catholiques Internationales, kierowanej przez kanonika Jeana Bernarda z Luksemburga, przy współudziale sekretarza Louisa Gauthiera[731] z Fryburga. Komisja ta była wcześniej odpowiedzialna za wydanie *Libro Rosso della Chiesa perseguitata* i mogła być zainteresowana publikacją pracy Winowskiej. Po drugie – wydanie książki za pośrednictwem o. Bocheńskiego OP w oficynie Éditions Saint-Paul we Fryburgu, posiadającej sieć dystrybucji na terenie Francji[732]. Arcybiskup Gawlina, ze smutkiem skonstatował niechęć francuskich domów wydawniczych do podjęcia publikacji i zauważał, że niechęć tę podzielała również część hierarchii francuskiej, obawiającej się reakcji środowisk progresistycznych. Z entuzjazmem poparł zatem propozycję wydania książki w Szwajcarii. Od momentu podjęcia decyzji o publikacji we Fryburgu prace nad książką *Dieu contre Dieu* przebiegały w ścisłym porozumieniu między abp. Józefem Gawliną, o. Bocheńskim a Marią Winowską. Na początku września 1956 r. o. Bocheński przedstawił autorce szczegółowe warunki umowy wydawniczej. Nakład ustalono na 2000 egzemplarzy, a Winowskiej przyznano honorarium w wysokości 1000 franków francuskich oraz 25 egzemplarzy autorskich. Prawa autorskie przechodziły na o. Bocheńskiego, który zobowiązał się do przeprowadzenia korekty i przygotowania składu książki. Krańcowy termin wydania ustalono na 1 grudnia 1956 r. – tak, aby publikacja nie straciła aktualności, a jednocześnie uniknąć presji i ewentualnych nacisków ze strony zachodnich sympatyków PAX-u na wydawnictwo[733]. Ze względu na wagę i uniwersalność tematu o. Bocheński uważał, że książka powinna zostać przełożona również na języki włoski, angielski i polski. Koszty publikacji miał pokryć abp Józef Gawlina, dysponujący funduszami amerykańskimi przeznaczonymi na działalność informacyjną[734]. Maria Winowska zaakceptowała przedstawione warunki, jednak po doświadczeniach z francuskimi wydawcami poprosiła, by o. Bocheński zachował pełną dyskrecję i nie ujawniał jej adresu. Korespondencję kierowano na adres dominikanina we Fryburgu, a wszelkie poprawki techniczne i merytoryczne przekazywano wyłącznie za jego pośrednictwem[735]. Ostatecznie 13 września 1956 r. podpisano formalną umowę

[730] Andrzej Maria Deskur (1924–2011) – urzędnik Kurii Rzymskiej, kard. (1985).
[731] Louis Gauthier (1894–1962) – szef policji kantonalnej Fryburga (1942–1954), wiceprzew. Komisji ds. Kościoła Prześladowanego przy Międzynarodowych Organizacjach Katolickich (1950–1952).
[732] APSP, Banaszak korespondencja (1953–1956), Banaszak do Gawliny, Paryż, 8 VIII 1956 r., b.p.
[733] ZPKP, ADOK – Piasecki, Winowska, Bocheński do Lemaire'a, Fryburg, 13 IX 1956 r., b.p.
[734] *Ibidem*, Bocheński do Winowskiej, Fryburg, 10 IX 1956 r., b.p.; *ibidem*, Bocheński do Winowskiej, Fryburg, 12 IX 1956 r., b.p.
[735] *Ibidem*, Bocheński do Winowskiej, Fryburg, 12 IX 1956 r., b.p.; *ibidem*, Winowska do Bocheńskiego, b.m., 8 IV 1957 r., b.p.

wydawniczą między „Claude Naurois" (pseudonim Winowskiej) a o. Bocheńskim. W zamian za honorarium i egzemplarze autorskie autorka odstępowała mu prawa do pierwszego wydania w nakładzie nieprzekraczającym 2150 egzemplarzy. Z uwagi na bardzo słabą jakość maszynopisu – brak marginesów, interlinii i czytelnych poprawek – a także napięty harmonogram o. Bocheński zobowiązał Winowską do wykonania dwóch korekt, przy czym liczba zmian autorskich nie mogła przekraczać dwóch wierszy na sto. Kopię pracy otrzymał także abp Gawlina[736]. W trakcie przygotowań, latem 1956 r., Winowska konsultowała treść z Mons. Charlesem Lemaire'em[737], przełożonym generalnym Misji Zagranicznych w Paryżu, znanym z jednoznacznie antykomunistycznej postawy[738]. Po lekturze tekstu Lemaire zgodził się napisać wstęp do książki[739]. Z kolei kard. Eugène Tisserant, sekretarz Kongregacji ds. Kościołów Wschodnich i autor prac o Kościele Prześladowanym za żelazną kurtyną[740], zachęcał do jak najszybszego opublikowania dzieła[741]. 28 września 1956 r. o. Bocheński podpisał ostateczną umowę z oficyną Éditions Saint-Paul we Fryburgu. Zgodnie z ustaleniami tysiąc egzemplarzy miało trafić do sprzedaży prowadzonej przez wydawnictwo (z czego o. Bocheński otrzymywał 40 proc. zysku od każdej sprzedanej książki), a kolejny tysiąc egzemplarzy miał być przeznaczony dla abp. Gawliny i o. Bocheńskiego do dystrybucji prywatnej. Pozostałe egzemplarze stanowiły pulę autorską i promocyjną[742].

W listopadzie 1956 r. Winowska poinformowała o. Bocheńskiego, że ks. prof. Georges Bavaud[743], wykładowca teologii i przełożony w seminarium duchownym oraz na Uniwersytecie we Fryburgu, zgodził się przygotować opinię teologiczną o książce. Na jej podstawie o. Bocheński uzyskał 10 grudnia 1956 r. imprimatur kurii fryburskiej[744]. Nieporozumienia pojawiły się natomiast wokół tytułu książki. Bocheński uważał, że pierwotny tytuł *Dieu invite à tuer Dieu* jest zbyt kontrowersyjny i trudny w odbiorze, sugerował zastąpienie go bardziej symbolicznym wariantem lub zachowanie jedynie podtytułu: *Drame des catholiques progressistes dans une Église*

[736] *Ibidem*, Umowa wydawnicza, Fryburg, 13 IX 1956 r., b.p.

[737] Charles Lemaire (1900–1995) – fr. bp. tyt Otrus (1939), przeł. gen. „Missions étrangères de Paris" (1945–1960), misjonarz w Chinach i wik. apost. koad. w Jilin (Chiny).

[738] Należał do autorów (niewymienionych w tytule) pracy wydanej w 1952 r. w Hong-Kongu pt. *En Chine l'Étoile contre la Croix*, zob. ZPKP, ADOK – Piasecki, Winowska, Winowska do Bocheńskiego, Couvrot, 11 IX 1956 r., b.p.).

[739] ZPKP, ADOK – Piasecki, Winowska, Winowska do Bocheńskiego, b.m., 30 VIII 1956 r., b.p.; *ibidem*, Winowska do Bocheńskiego, Paryż, 14 IX 1956 r., b.p.; *ibidem*, Bocheński do Lemaire'a, Fryburg, 29 IX 1956 r., b.p.

[740] E. Tisserant, *L'Église militante*, Paris 1950.

[741] ZPKP, ADOK – Piasecki, Winowska, Winowska do Bocheńskiego, Couvrot, 31 X 1956 r., b.p.; *ibidem*, Winowska do Bocheńskiego, Couvrot, 12 XI 1956 r., b.p.

[742] *Ibidem*, Kontrakt, Fryburg, 28 IX 1956 r., b.p.; ADK, Spuścizna J.M. Bocheńskiego, 348, Umowa wydawnicza, b.m.d., b.p.

[743] Georges Bavaud (1923–2007) – szwajcarski ks., teolog, dogmatyk i ekumenista.

[744] ZPKP, ADOK – Piasecki, Winowska, Bocheński do Winowskiej, Fryburg, 14 XII 1956 r.

du silence[745]. Winowska jednak konsekwentnie broniła pierwotnego brzmienia. Dopiero po konsultacji z Mons. Charlesem Journetem[746] z Fryburga zgodziła się na drobną modyfikację i utrzymanie dotychczasowego tytułu z subtelnymi korektami stylistycznymi[747].

Najpoważniejszą przeszkodą w przygotowaniu książki *Dieu contre Dieu* okazał się trudny i impulsywny charakter Marii Winowskiej. Autorka, przesyłając o. Józefowi Marii Bocheńskiemu swoje poprawki i uwagi – często, jak sama przyznawała, w formie „paskudnego rękopisu"[748] – nie szczędziła mu ostrych komentarzy. Zarzucała mu niestaranność, opieszałość, roztargnienie, a także zbyt wolne tempo prac[749]. W jej przekonaniu o. Bocheński miał obowiązek uzupełniać braki merytoryczne w tekście, a po publikacji książki oskarżała go o „zaniedbania" w dystrybucji i próbę uzyskania korzyści finansowych[750]. Listy Marii Winowskiej do zakonnika były utrzymane w tonie ironiczno-poufałym, nierzadko złośliwym. Pisała m.in.: „Nie mam tu pod ręką daty śmierci Bieruta. Proszę mi ją podać łaskawie", „przepraszam najmocniej, że tak gderzę: chodzi przecież o dobro sprawy"[751]; „Co jak co, ale takiego dystrakta[752], jak Ojciec nie widział świat i Korona polska", „Jeżeli wszyscy wielcy uczeni są dystraktami, to Ojcu należy się na pewno palma wielkości…"[753], „We Francji pisze się »Mgr« a nie »Msgr«: tak w USA"[754].

Jej autorytatywny charakter nieznoszący sprzeciwu objawiał się również po ukazaniu się książki, kiedy to Winowska rościła sobie prawo do dysponowania bezpłatnymi egzemplarzami książki z puli abp. Gawliny[755]. Pomimo świadomości, że współpraca jest dla dominikanina obciążająca, nie rezygnowała ze swego tonu. W liście z 10 października 1956 r. pisała z autoironią: „Jak Ojca znam, tak czuję przez skórę, że Ojciec na mnie psioczy. Że też Ojca Pan Bóg pokarał współpracą

[745] (fr.) Dramat katolików postępowych w Kościele Milczenia.

[746] Charles Journet (1891–1975) – święcenia (1917), szwajcarski teolog, aktywny uczestnik Soboru Watykańskiego II, kard. (1965).

[747] ZPKP, ADOK – Piasecki, Winowska, Bocheński do Winowskiej, Fryburg, 12 IX 1956 r., b.p.; *ibidem*, Winowska do Bocheńskiego, b.m., 15 IX 1956 r., b.p.; *ibidem*, Bocheński do Winowskiej, Fryburg, 17 IX 1956 r., b.p.; *ibidem*, Kontrakt, Fryburg, 28 IX 1956 r., b.p.; *ibidem*, Winowska do Bocheńskiego, Couvrot, 19 IX 1956 r., b.p.; *ibidem*, Winowska do Bocheńskiego, b.m., 22 XI 1956 r., b.p.

[748] *Ibidem*, Winowska do Bocheńskiego, Paryż, 14 IX 1956 r., b.p.

[749] *Ibidem*, Winowska do Bocheńskiego, Couvrot, 31 X 1956 r., b.p.; *ibidem*, Winowska do Bocheńskiego, Paryż, 13 XII 1956 r., b.p.

[750] *Ibidem*, Bocheński do Winowskiej, Fryburg, 17 IX 1956 r., b.p.; *ibidem*, Winowska do Bocheńskiego, Paryż, 31 I 1957 r., b.p.

[751] *Ibidem*, Winowska do Bocheńskiego, Couvrot, 3 XI 1956 r., b.p.

[752] Człowiek mający trudności ze skupieniem uwagi.

[753] ZPKP, ADOK – Piasecki, Winowska, Winowska do Bocheńskiego, Couvrot, 5 XI 1956 r., b.p.

[754] *Ibidem*, Winowska do Bocheńskiego, b.m., 22 XI 1956 r., b.p.

[755] *Ibidem*, Winowska do Bocheńskiego, Paryż, 9 XI 1956 r., b.p.; *ibidem*, Bocheński do Winowskiej, Fryburg, 9 I 1957 r., b.p.; *ibidem*, Winowska do Bocheńskiego, b.m., 13 I 1957 r., b.p.; *ibidem*, Winowska do Bocheńskiego, Paryż, 4 III 1957 r., b.p.